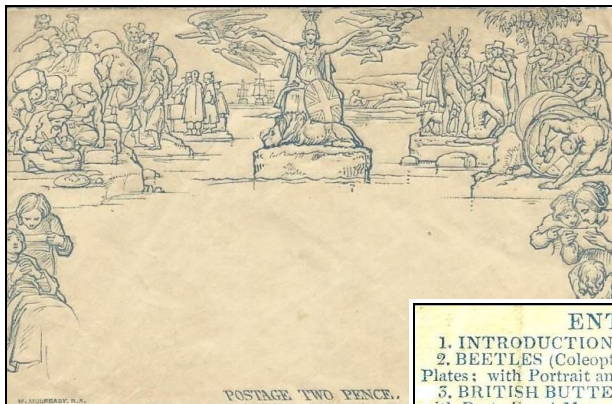


## Wczesny materiał filatelistyczny z ćmami

Włodzimierz Kachan

Motyle i ćmy to bardzo popularny temat wśród filatelistów. Jednak filателиci tematu „Lepidoptera” (czyli motyle) niewiele uwagi poświęcają badaniu materiału filatelistycznego z ćmami, chociaż można tu również znaleźć wiele ciekawych rzeczy.

6 maja 1840 r. Wielka Brytania wyemitowała pierwszy na świecie znaczek pocztowy, a jednocześnie całostkę pocztową, kopertę zwaną kopertą Mulready’ego.



Jest to pierwsza na świecie całostka pocztowa z motywem ćmy. (Ryc. 1)

**ENTOMOLOGY.**

1. INTRODUCTION, not yet published.
2. BEETLES (Coleopterous Insects), Thirty-two Coloured Plates: with Portrait and Memoir of RAY.
3. BRITISH BUTTERFLIES, Thirty-six Coloured Plates; with Portrait and Memoir of WERNER.
4. BRITISH MOTHS, SPHINXES, &c., Thirty-two Coloured Plates; with Portrait and Memoir of MADAM MERIAN.
5. FOREIGN BUTTERFLIES, Thirty-three Coloured Plates; with Portrait and Memoir of LAMARCK.
6. HONEY-BEE, Thirty-two Coloured Plates; with Portrait and Memoir of HUBER.

W. H. LIZARS, Edinburgh;  
S. HIGLEY, London; W. CURRY & Co., Dublin.

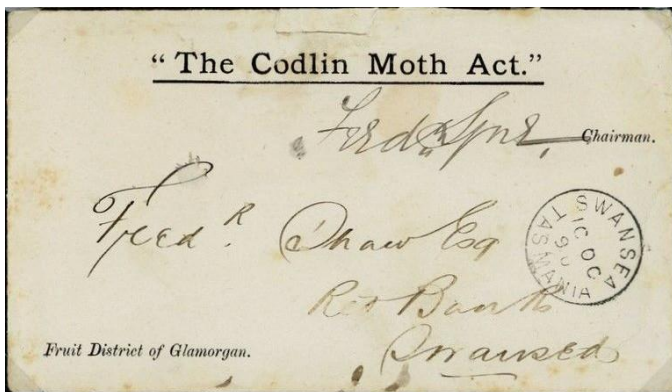
Wśród ciem występuje znaczna liczba szkodników roślin uprawnych i leśnych. Owocówka jabłkowieczka (*Cydia pomonella*) jest głównym szkodnikiem upraw rolnych, głównie owoców, takich jak jabłka i gruszki, a jej gąsienica jest często nazywana „robakiem jabłkowym”.

Ponieważ larwy nie są w stanie żerować na liściach, są w dużym stopniu zależne od owoców jako źródła pożywienia i dlatego mają znaczący wpływ na uprawy.

Ćma ta jest szeroko rozpowszechniona, występuje na sześciu kontynentach. Na Tasmanii i w niektórych innych stanach Australii wprowadzono w 1880 r. ustawę o walce z owocówką (miała ograniczyć inwazję ciem na jabłoniach). Dla filatelistów tematycznych bardzo interesująca jest koperta z Australii z dodatkowym tekstem informacyjnym o ustawie Codlin Moth Act, czyli owocówce jabłkowieczce (Ryc. 3).



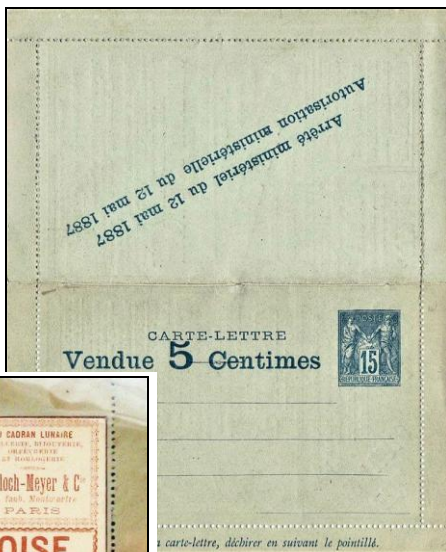
Ryc. 2. Tzw. robak jabłkowy na amerykańskim stemplu fancy cancel z 1873 r.



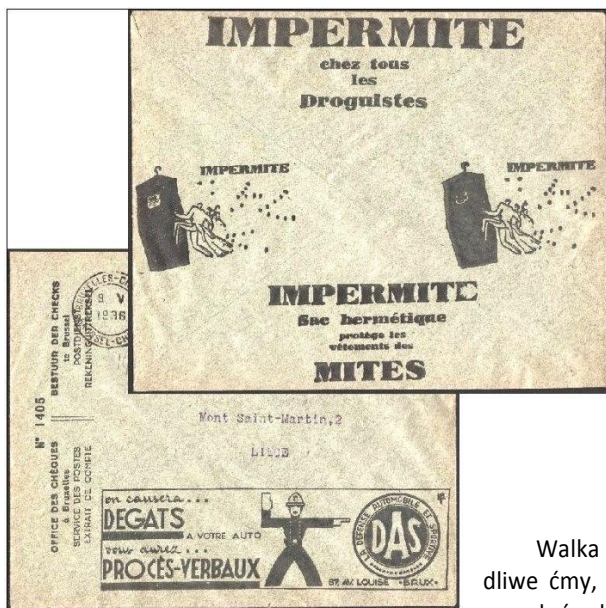
Ryc. 3. Koperta z 1890 r. z wydrukowaną informacją o ustawie Codlin Moth Act, umożliwiającą zwolnienie z opłaty pocztowej.

Uszkodzenia papierowych dokumentów archiwalnych przez mole są problemem odwiecznym. Mogą być bardzo zróżnicowane, od kilku dziur w dokumentach, po całkowite zniszczenie. Dlatego też opracowano środki do konserwacji papieru, które mają zaradzić temu problemowi.

Ryc. 4. Francuski sekretnik z 1887 r. z informacją reklamową środka zabezpieczającego papier przed molami (u dołu wklejka z reklamami).



Niektóre gatunki ciem powodują szkody w budynkach mieszkalnych. Na przykład wiele gatunków małych ciem uszkadza odzież, futra, dywany czy tapicerkę mebli.



Ryc. 5. Koperta służbowa belgijskiego banku pocztowego z 1936 r. (awers i rewers) z ilustracją przedstawiającą latające małe ćmy i hermetyczną torbę Impermite przeciwną ćmom odzieżowym.

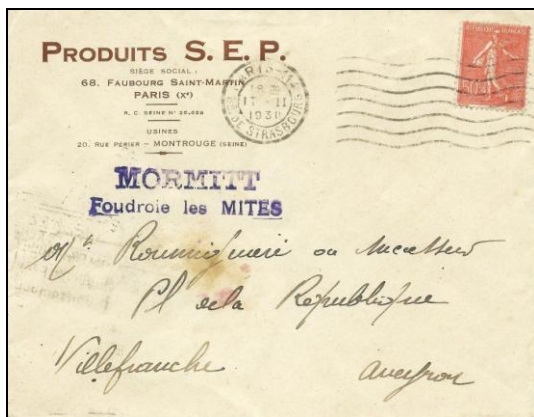
Walka ze szkodnikami, takimi jak szkodliwe ćmy, zaowocowała opracowaniem licznych środków owadobójczych niszczących ich stadium larwalne.



Ryc. 6. Okładka francuskiego zeszyciku znaczkowego z 1925 r. z reklamą owadobójczego środka „Mortis”, który niszczy szkodliwe ćmy. To pierwszy na świecie zeszycik znaczkowy, w którym wspomniano o ćmach.

Francuska firma SEP zajmowała się produkcją środków higienicznych i czyszczących „Mormitt”, która to marka była wówczas popularna. Środek owadobójczy „Mormitt” używano także przeciwko ćmom.

Ryc. 7. Koperta firmowa francuskiej firmy S.E.P., wysłana w 1930 r., z dodatkowym stemplem „Mormitt zabija ćmy”.



Pierwsze znaczki z wizerunkiem ćmy pojawiły się w Holenderskich Indiach Wschodnich 25 czerwca 1902 r. Rozciągnięte stylizowane ćmy widzimy w czterech narożnikach znaczków z portretem królowej Wilhelminy.



Ryc. 8.



Ryc. 9-12. Cztery próby (różne odcienie koloru) znaczka z 1902 r.

Ryc. 13. Znaczek Holenderskich Indii Wschodnich z 1902 r. z ćmą *Hippotion celerio* i błędem w nadruku (Mi 55 II).

Zmrocznik winniczak (*Hippotion celerio*) – ćma ta ma znaczenie rolnicze w tamtym regionie, ponieważ jest jednym z kilku gatunków w dużej mierze odpowiedzialnych za zapylanie papai, których owoce są eksportowane do Holandii i całej Europy. Być może z tego powodu ćma ta została przedstawiona na tych znaczkach [1].

Ryc. 14.

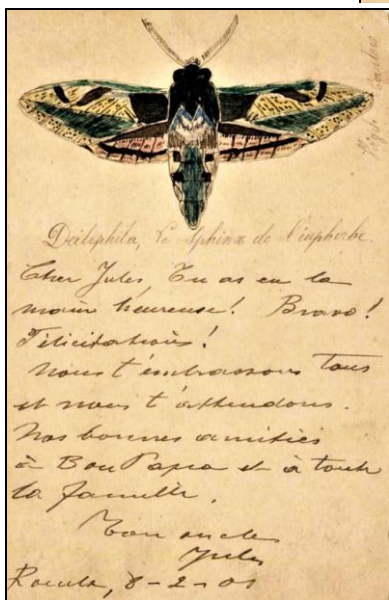
Chociaż kilka gatunków tych owadów jest szkodliwych, ćmy takie jak jedwabnik są pożyteczne dla ludzi. Od czasów prehistorycznych człowiek wytwarzał piękne tkaniny z naturalnego jedwabiu z kokonów ćmy jedwabnika (*Bombyx mori*). W 1930 r. Liban uhonorował kongres hodowców jedwabników, a na sześciu znaczkach pokazano ten rozpoznawalny gatunek ćmy.



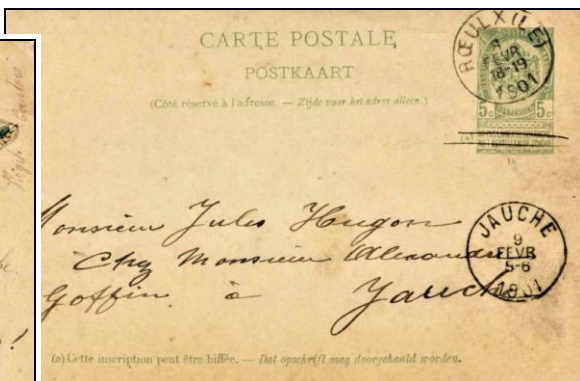
Każdy z nich przedstawia szczegółowo jedwabnika, jego larwę, kokon jedwabiu i ćmę na liściach morwy (Ryc. 14). Znaczki wydano w wersji ząbkowanej. Cięte służyły jako upominki.

Ryc. 15. Gąsienica jedwabnika na całości prywatnej z 1900 r.

Od stuleci jedwab jest cenny i poszukiwany w Europie. Produkcja jedwabiu była jedną z głównych gałęzi gospodarki Niemiec od XVII do poł. XX w. Niemieccy producenci tekstyliów uprawiali drzewa morwo-we, próbując uzyskać surowiec do produkcji jedwabiu.



Ryc. 16. Belgijska całostka z 1893 r. przedstawiająca wilczomlecza jastrzębia (*Hyles euphorbiaehyles*) – awers i rewers.



Ćmy są niezwykle różnorodne – niektóre mają jasne kolory, inne bardziej stonowane – ale są ważnymi stworzeniami. Zmrocznik wilczomleczek (*Hyles euphorbiae*) to ćma europejska, która wykorzystywana jest jako środek biologicznego zwalczania szkodliwej rośliny – wilczomlecza liściastego (*Euphorbia*).

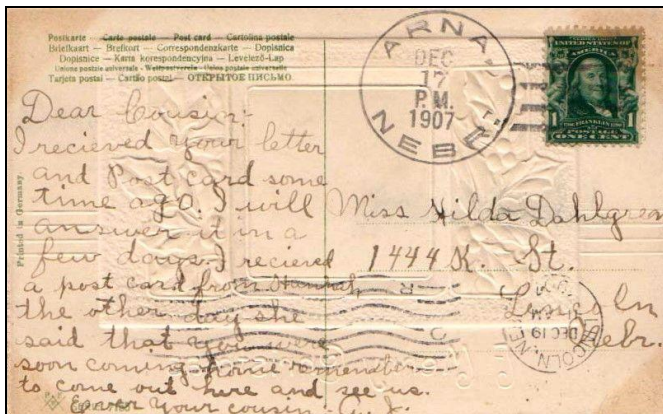
Gąsienice tej ćmy zjadają liście i przylistki roślin. Z tego powodu ten gatunek został wprowadzony do Stanów Zjednoczonych i Kanady dla zwalczania chwastów na polach uprawnych. Ta duża ćma wieczorem aktywnie żeruje na nektarze kwiatów, zapylając w ten sposób rośliny, a nocą często leci do źródeł światła.

Wiadomo, że nazwy niektórych osad są związane z ćmami. W XVIII wieku Hiszpanie

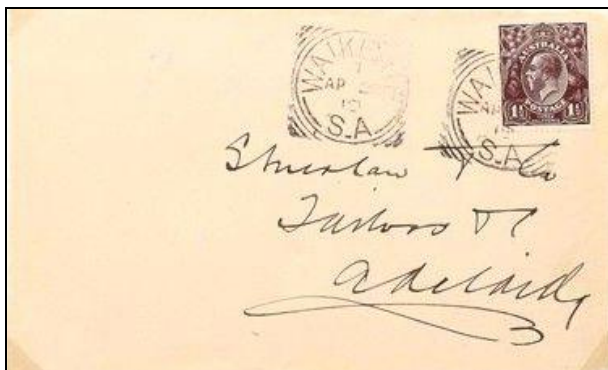
założyli kilka europejskich osad w Nebrasce (USA). W XIX wieku w hrabstwie Lincoln w Nebrasce powstała osada Arna.

W języku katalońskim arna oznacza ćmę. Poczta w gminie Arna działała w latach 1905-1912.

Ryc. 17. Kartka pocztowa ze stemplem Arna (ćma) w Nebrasce z 1907 r.



Ryc. 18. Australijski list ze stemplem Waikerie z listopada 1919 r.



Waikerie to małe miasteczko w regionie Riverland w Australii Południowej, na południowym brzegu rzeki Murray. Nazwa Waikerie oznacza „wiele skrzydeł” od gigantycznej szybkiej ćmy „weikari”, a została przez pierwotną społeczność tubylczą.

Waikerie zostało założone w 1894 r., kiedy pierwsi osadnicy przybyli parowcem.

Aborygeni mieszkający wówczas wzdłuż rzeki należeli do plemienia Ngawait i wykopywali larwy tych ciem z ziemi lub łapali ćmy przelatujące nocą wokół ognisk obozowych. Tę dużą ćmę nazywali szybką „Waikerie”. (*Trictenna argentata*). Ćmy te słyną z umiejętności przewidywania deszczu.

Ćma Bogong (*Agrotis infusa*) to gatunek ćmy latającej w dużych ilościach nocą, wokół głównych budynków publicznych Canberry, stolicy Australii, wiosną, podczas migracji w kierunku Wyżyny Bogong.

Ryc. 19. Stempel z Bogong (w australijskim stanie Wiktorja) na liście poleconym z 1948 r.



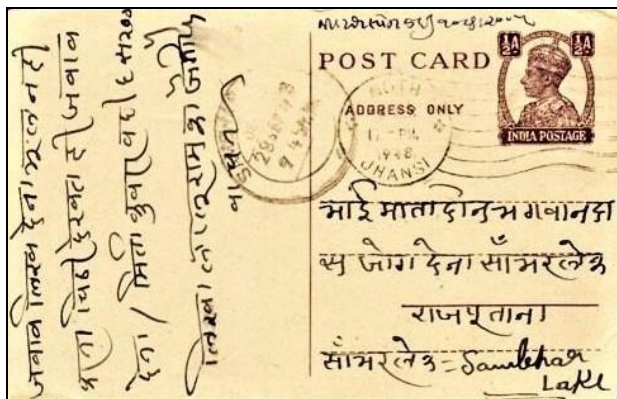
Nazwa Bogong pochodzi z języka Aborygenów australijskich z Dhudhuroa Bugung, opisującego cmy.

Osada Groß Motten (Duże Cmy) położona jest w powiecie Krems w kraju związkowym Dolna Austria i prawdopodobnie została nazwana ze względu na dużą liczbę olbrzymich ciem cesarskich, które często występują na tym obszarze.

Ryc. 20. Fragment koperty listu z austriackiego Groß Motten z 1947 r.



Kleinmotten (Małe Cmy) to mała osada w Dolnej Austrii (ok. 125 mieszkańców) w gminie Waidhofen an der Thaya i nie posiada poczty.



Moth (Ćma) to miasto w dystrykcie Jhansi w indyjskim stanie Uttar Pradesh.

Miejscowość ta wcześniej nazywała się Monastery („Klasztor” w języku hindi), a podczas brytyjskiego panowania w Indiach nazwę zmieniono na „Moth”.

Ryc. 21. Kartka pocztowa z miejscowości Moth z 1948 r.

Jedwab to włókno pochodzenia zwierzęcego wytwarzane przez gąsienicę *Bombyx mori*, popularnie zwaną jedwabnikiem morwowym. Jest surowcem tekstylnym do produkcji wysokiej jakości tkanin, ze względu na jego połysk, miękkość, delikatność, wytrzymałość, długość i szczególną zdolność dostosowywania się do barwników. Gąsienice cmy morwowej wytwarzają jedwabie o niezwykłych właściwościach mechanicznych.

Ryc. 22. Gąsienica jedwabnika na liściu morwy – niemiecka frankatura mechaniczna z Hanoweru 1932 r.



W latach dwudziestych XX w. w niemieckim mieście Celle zbudowano fabrykę jedwabiu. W 1932 r. została połączona z podobną w Peine, tworząc Seidenwerk Spinnhütte AG.



Ryc. 23. Gqsienica jedwabnika na frankaturze z Celle z 1937 r.

Głównym wyrobem przędzalni był jedwab do produkcji spadochronów, chociaż na niewielką skalę wytwarzano także wyroby cywilne.

Od czasów starożytnych tkanina jedwabna była produktem kojarzonym z luksusem, bogactwem, wymianą handlową i kontaktem między kulturami. Reutlingen to miasto w Badenii-Wirtembergii od dawna powiązane z przemysłem jedwabniczym



Ryc. 24. Jedwabnik, jego larwa i kokon na frankaturze z Reutlingen z 1937 r.

Od wieków najważniejszym producentem jedwabiu jest udomowiony jedwabnik. Wśród ćmy jedwabnej innej niż morwowa najbardziej znanym gatunkiem jest ćma chińska Tussar (dębowa) (*Antheraea pernyi*). Gatunek ten ma duże znaczenie gospodarcze i jest uprawiany do produkcji tekstyliów.



Ryc. 25. Chińska (dębowa) ćma Tussar na frankaturze z Lugau z 1939 r.

HORNA to firma z holenderskiego miasta Maastricht.



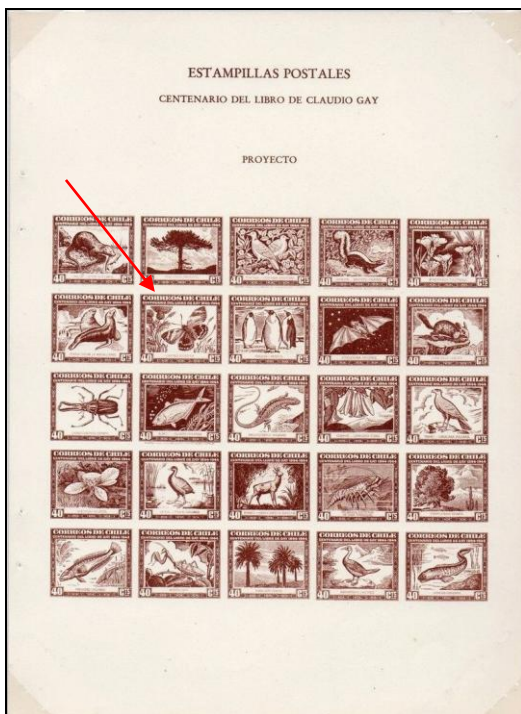
Ryc. 26. Logo firmy (Ćma madagaskarska) na frankaturze z Maastricht z 1952 r.



Firma wytwarza pigmenty i ze względu na ładne ubarwienie ćmy Uranii przedstawia takiego owada jako swoje logo.

Pierwszą taksonomicznie identyfikowalną ćmę na znaczku pokazano w Chile, gdzie 6 stycznia 1948 r. tamtejsza administracja pocztowa wydała serię dwudziestu pięciu znaczków w trzech kolorach, z okazji 100. rocznicy wydania monumentalnego dzieła Claude'a Gay'a „Historia fisica y politica de Chile”.

Wśród przedstawionych zwierząt i roślin znajduje się spotykana na terenie Chile ćma *Castnia eudesmia*. Jest to ćma latająca w dzień, żywiąca się nektarem kwiatowym i najbardziej aktywna przy dużym nasłonecznieniu.



Ryc. 27. Prospekt (project) serii Chile z 1948 r.

Ryc. 28. Ćma *Castnia eudesmia* na znaczku z tej serii. Znaczek wydano w kolorach karminowym, zielonym i niebieskim (Mi 372, 377 i 422).

Ćmy, podobnie jak inne owady, stanowią ważną część różnorodności biologicznej naszej planety. Od 1950 r. wydawanie znaczków z wizerunkiem ćmy przez administracje pocztowe różnych krajów stało się powszechne. Inne wczesne walory filatelistyczne przedstawiające ćmy można znaleźć w moim artykule „Ćmy ze Starego Testamentu”, który został opublikowany w zimowym wydaniu czasopisma The Israel Philatelist z 2023 r. Mam nadzieję, że artykuł ten będzie przydatny dla filatelistów zbierających opisany temat do dalszych badań i udoskonalania eksponatów filatelistycznych.

[1] Więcej informacji na temat wczesnej emisji znaczków pocztowych z ćmami z Holenderskich Indii Wschodnich, Curacao i Surinamu można przeczytać w moim artykule „What's first: moths on stamps”, który ukazał się w lutym wydaniu amerykańskiego czasopisma „Topical Time” z lutego 2023 r.

# Walki z ćmami ciąg dalszy

Marek Zbiński

W uzupełnieniu materiału o ćmach, w którym autor wykorzystał czarno-białą ilustrację koperty służącej m.in. do wysyłki wyciągów belgijskiego banku pocztowego (w artykule [1] – Ryc. 5), warto pokazać także trzy inne o tej samej tematyce z 1938 r.



Ryc. 1-2. Reklama radioodbiornika firmy TELEFUNKEN na awersie oraz hermetycznych worków do zabezpieczenia odzieży przed latającymi szkodnikami na rewersie kopert.

Ilustracje na odwrocie kopert charakteryzują się przekonującą dwubarwną grafiką i rzucającym się w oczy, aczkolwiek oszczędnym w słowach, tekstem.



Ryc. 3-4. Reklama Międzynarodowej Wystawy Techniki Wodnej w 1939 r. z okazji otwarcia Kanalu Alberta (na awersie) oraz worków IMPERMITE (na rewersie).

Jedną z takich służbowych kopert pokazałem na karcie mojego eksponatu „Chemia”.



Temat walki ze szkodnikami, także niszczącymi garderobę w szafach i mieszkaniach, powtarza się bezustannie w licznych reklamach na walorach pocztowych.



Ryc. 6. Reklama firmy Schachenmayr i jej odpornej na mole wełny. Firma produkuje od początku XIX w. wysokiej jakości włóczki i przędze.

Ryc. 7. Eulan to preparat chemiczny stosowany do ochrony wełny, piór i włosów przed ćmami (w pełni bezpieczny dla człowieka).



[1] patrz W. Kachan, Wczesny materiał filatelistyczny z ćmami, TEMATICA nr 43/2024, str. 24-32.

♦♦♦

